

ДРУГОРЯДНИХ ЗАВДАНЬ НЕ БУЛО, НЕ БУВАЄ...

У того стану, що зараз персонал підприємств МНС України виконує свою місію і забезпечує бар'єрну функцію зони відчуження, тобто, нерозповсюдження радіонуклідів по території України повітряним, водним шляхом і виносом та вивозом за межі зони різних предметів, матеріалів, продуктів харчування тощо, є прямі автори. Свого часу, спираючись на рекомендації вчених, власний виробничий, управлінський та життєвий досвід, а інколи методом спроб та помилок, вони заклали підвалини системи, яка працює і досі.

Одним з таких людей є Михайло Седов, колишній генеральний директор ВО "Комбінат", пізніше НВО "Прип'ять". З ним зустрівся наш кореспондент.

— Михайле Олександровичу, як ви потрапили у Чорнобиль? І з яким, так би мовити, багажем?

— У 1986 році я працював у Харкові. 20 травня мене направили у відрядження до Чорнобиля. Метою було вивчити можливість використання у 30-кілометровій зоні ЧАЕС так званих котловагонів, пересувних котелень на базі тепловозів. До речі, пізніше вони використовувалися для опалення Славутича до пуску міської котельні. А вже із Чорнобиля мене викликав у Москву до Мінатоменерго СРСР міністр Луконін, колись ми були з ним директорами Атомних електростанцій. Я Сибірської, він — Красноярської. Викликав і запропонував перейти на роботу до Чорнобиля. Я згодився.

— Так ви прийшли до Чорнобиля зовсім не "зеленим" хлопчиком, а людиною із спеціальними знаннями і великим досвідом?

— Можна вважати, що так. Після закінчення Київського політехнічного інституту 27 років пропрацював у Томську на Сибірській АЕС. Був інженером, начальником зміни, головним інженером. Останні п'ять років був директором цієї атомної станції. З п'яти блоків, які там були, зараз працюють два останніх, будували і пускали під моїм керівництвом. Їм уже виповнилося по 40 років і, вважаю, що ще років десять будуть працювати. На Сибірській АЕС реактори були того ж типу, що і РБМК, які використовувалися на Чорнобильській АЕС. Лише на РБМК канали цирконієві, а у нас були з алюмінієвого сплаву. Ми свого часу навіть проводили ресурсовипробування цирконієвих каналів і писали свої рекомендації.

Виробляли на нашій станції електроенергію, тепло для Томська і плутоній-239. Це вже сьогодні не таємниця. Тому підпорядковувалися Мінсередмашу СРСР.

У 1985 році запросили на роботу до Москви в апарат Мінсередмашу. Я вже й квартиру оглянув, та потім запропонували посаду директора Харківської АЕС, що будувалася. І я поїхав до Харкова. Будували Харківську АЕС досить успішно, але після аварії на ЧАЕС будівництво зупинили. Тоді запропонували зайняти посаду директора Хмельницької АЕС, що будувалася. Але час

Михайло Седов

був невпевний, діяв мораторій на будівництво в Україні атомних електростанцій, і я відмовився.

У Чорнобилі працював головним інженером ВО "Комбінат", — продовжує розмову Михайло Олександрович, — пізніше, коли пішов з роботи перший генеральний директор об'єднання Євген Ігнатенко, був виконуючим обов'язки, а потім затвердили генеральним директором.

На той час головокружіння від успіхів у ліквідації наслідків аварії вже пройшло. Побачили вади того, що робили. Одна з них — кадрова політика. На ліквідацію наслідків аварії їздили люди за вахтовим методом з Чукотки і Владивостока. Дорога їм оплачувалась із фонду ЛНА. На інженерних посадах працювали робітники культури. Я розумію, патріотичні почуття, романтика... Але справу повинні робити професіонали.

У 1990 році, після створення Мінатоменергопрому СРСР, коли Чорнобильську АЕС знов зробили самостійним підприємством, бо роботу енергоблоків було поновлено і вона виробляла електроенергію, замість ВО "Комбінат" було створено НВО "Прип'ять". З моменту аварії і до цього часу ЧАЕС підпорядковувалася ВО "Комбінат".

— Я чув вислови про те, що при ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС не було ніякої стратегії. Тобто, займалися "затиканням дірок". Чи це так?

— Не хочу давати оцінку тому, що робилося до створення ВО "Комбінат" — підприємства, яке здійснювало керівництвом всіма роботами і всіма підприємствами 30-кілометрової зони, оскільки виступало замовником і фінансування з фонду ЛНА велося саме через нього. Військовим платили за особо важливі роботи, поточні — будівельникам, монтажникам, налагоджувачам, науковим установам тощо.

ВО "Комбінат" було створено 10 жовтня спільною постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР. У постанові записано, що ВО "Комбінат" є замовником з усіх робіт у 30-кілометровій зоні і будівництва міста Славутича. Фактично з листопада 1986 року почали створювати колектив. Дуже складна була проблема з кадрами. Коли я прийшов, не було жодного дипломованого спеціаліста — ні в котельнях, ні на очисних спорудах, так

що був високий рівень травматизму, навіть траплялися смертельні випадки.

Працювали за планами, які затверджувалися у Москві. Возили туди плани усіх робіт на рік, обґрунтовували, доводили необхідність запланованих заходів і робіт, і потрібного на це фінансування.

У 1987 році найголовнішими були роботи з дезактивації. Наприклад, на будівельній базі Чорнобильської АЕС існували колосальні рівні опромінення. На обладнанні "засіло" до 500 рентген. На жаль, у більшості випадків усе це просто закопувалося у землю.

Такий випадок: головою Урядової комісії з ліквідації наслідків аварії працював Борис Щербина — сильний, вольовий і грамотний керівник. Він не лякався приймати рішення і нести за це відповідальність, багато зробив корисного для ліквідації наслідків аварії. Але і в нього були помилки. Про одну розповім.

Одного разу на засіданні Урядової комісії я вніс пропозицію збудувати інженерно обладнане сховище для поховання "рудого лісу". Досвід у мене був — будував сховища РАВ у Сибіру. Пропозиція була викликана тим, що у районі "рудого лісу" ґрунтові води розташовані дуже близько до поверхні землі. А це викличе розчинення радіоактивних випадін і проникнення їх у води Прип'яті та її притоків, а в кінцевому рахунку, Дніпра. Тоді мене підтримав Михайло Уманець, директор ЧАЕС, і деякі інші учасники обговорення. А от Ізраель, голова Держкомгідромету СРСР, висловився проти, доводячи, що часу на це немає і потрібно його закопувати там, де він знаходиться. На жаль, Щербина погодився з ним і от тепер маємо проблему із захороненням "рудого лісу". Зараз багато хто говорить про цю небезпеку. І вона дійсно існує. А тоді досягли короткочасного позитивного ефекту: дорога на Прип'ять ніби-то стала безпечнішою...

Загалом, у той час вівся постійний моніторинг рівня ґрунтової води, працювали контрольні свердловини. В районі ставка-охолоджувача працювала 101 свердловина, у резерві трималися насоси. А зараз все це демонтовано і здано у металобрухт. Чи незарано?

— Яким чином шукувалися та призначалися керівні працівники? Брали професіоналів, чи родичів і друзів?

— На основні керівні посади призначали фахівців здебільшого за рекомендаціями із попередніх місць їхньої роботи. А

далі вже дивилися, як працює, чи з повною віддачею. От начальника Управління дозиметричного контролю, це дуже відповідальна посада, Володимира Малкова — рекомендував я. Знав його багато років, його ділові якості. Він працював на Ленінградській АЕС. Коли я був головним інженером Сибірської АЕС, він — начальником УДК.

А окрім того, тоді офіційно готували резерв на заміщення керівних посад. Усе робилося відкрито, враховувалися професійні й моральні якості. Кандидатури обговорювалися адміністрацією, парткомом, профкомом.

— Після створення НВО "Прип'ять" змінилися завдання, які стояли перед вами?

— Так, у склад об'єднання увійшли наукові підрозділи. Почали займатися розробкою нової техніки для роботи у високих полях опромінення, контейнерів для перевезення й зберігання РАВ, пропонували проекти перетворення об'єкта "Укриття" в екологічно-безпечний стан, займалися дослідженнями у галузі біології, ботаніки, генетики тощо. У нас було багато угод про спільні дослідження з іноземними науковими установами. Ну і ніхто не знімав завдання, які виконував ВО "Комбінат": очищення території зони, дезактивація металу, захоронення РАВ, знесення ветхих будівель, експлуатація могилиників РАВ, підтримання інфраструктури 30-кілометрової зони, будівництво Славутича, догляд будівель Прип'яті.

До речі, про Прип'ять. Ми обслуговували це місто, попереджували "занепад" будівель. Було там декілька діючих об'єктів, а зараз нічого цього немає. Навіть дослідження не проводяться. Будівлі в аварійному стані і ніхто не може сказати, коли вони почнуть руйнуватися. А це дуже небезпечно. Хто знає, скільки радіоактивного пилу здійметься у повітря й куди його понесе? Усі чекають неприємностей від об'єкта "Укриття", а чомусь закривають очі на проблему міста.

У 1991 році планували знесення одного багатопверхового будинку з тим, щоб визначитись, у яку суму грошей вилетиться його демонтаж і захоронення, які небезпеки нас чекають. Та після розпаду СРСР грошей на це не стало.

— Як приймалися рішення про проведення робіт з ліквідації наслідків аварії?

Продовження на 6-ій стор.

Під час Міжнародної конференції 1990 р., в/п Зелений Мис. На фото (зліва направо): Володимир Холоша, Михайло Седов, Микола Архіпов

ДРУГОРЯДНИХ ЗАВДАНЬ НЕ БУЛО, НЕ БУВАЄ...

Закінчення. Початок на 5-ій стор.

– Тобто, як вносилися до плану? З нами за угодами працювало багато наукових установ, у тому числі Академія наук СРСР, Академія наук України. Мали своїх представників у зоні, вели моніторинг. Багато наукових підрозділів було у складі НВО "Прип'ять". Усі вони проводили дослідження, давали рекомендації. Їх обговорювали на засіданнях ради об'єднання. Плани заходів робіт складали, спираючись на рекомендації науковців.

Щоправда, не всі наші пропозиції приймалися у Москві, не все фінансувалося, але до початку нового року річний і перспективний плани затверджувалися, проблем із фінансуванням не виникало.

А життя ставило гострі питання із захоронення і перезахоронення РАВ, проведення дезактивації. Для виконання цих робіт у нас було близько 15 тисяч

персоналу – це без військових. Хоча схема була така: при проведенні робіт майстер та інженер були працівниками об'єднання, а виконавцями – військово-службовці. І на Чорнобильській АЕС – така ж практика.

На жаль, більшість оригінальних, технічних і проектних розробок з перетворення об'єкта "Укриття", виготовлення робіт для праці у високих полях опромінення тощо, зараз не використовується. Хоча розроблялося все це на досвіді ліквідації наслідків аварії, відомими вченими і досвідченими інженерами.

Велику роботу було проведено з підготовки до реабілітації тих територій 30-кілометрової зони, де забрудненість була незначною. Почали набирати кадрів для розгортання сільськогосподарського виробництва, створили дослідне тваринницьке господарство у с. Купува-тому, почали будувати цегельний завод, пророблялося питання будівництва

Водяні простори Прип'яті

спиртового заводу для виробництва технічного спирту з місцевої сировини. Пустили разом з німецькими й швейцарськими фахівцями установку з дезактивації металу, і вона працювала.

Наскільки я знаю, такі завдання висуваються і зараз, але практично нічого не робиться. А те, що було, зруйновано, розграбовано.

– Що б хотіли побажати персоналу зони відчуження напередодні 21-ї роковини Чорнобильської трагедії?

– Керівникам хочу сказати: якщо персонал не буде зацікавлений умовами

оплати праці, пільгами при виході на пенсію, не буде мати гідних умов праці, то зона невдовзі стане пусткою. Там, де немає людини, виникає проблема. Тобто почнеться винос радіонуклідів за межі зони, буде відсутній моніторинг і ніхто не буде знати справжній стан справ. Це – головне: тут другорядних завдань не буває.

Персоналу хочу побажати доброго здоров'я, адже нам робота у зоні відчуження його не добавила.

Юрій ДРОНЖКЕВИЧ